

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2012. gada 25. janvārī

lietā Nr. 2011-08-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Kristīne Krūma, Uldis Ķinis un Sanita Osipova,

pēc divdesmit Latvijas Republikas Saeimas deputātu – Andreja Klementjeva, Valērija Agešina, Ivana Ribakova, Sergeja Mirska, Nikolaja Kabanova, Alekseja Burunova, Dmitrija Rodionova, Aleksandra Jakimova, Ņikitas Ņikiforova, Valērija Kravcova, Alekseja Holostova, Jāņa Tutina, Artūra Rubika, Igora Meļņikova, Vladimira Nikonova, Aleksandra Sakovska, Igora Pimenova, Vitālija Orlova, Sergeja Dolgopolova un Valentīna Grigorjeva (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – pieteikuma par lietas ierosināšanu,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 3. punktu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2012. gada 10. janvārī tiesas sēdē izskatīja lietu

**„Par Valsts fondēto pensiju likuma 4. panta pirmās daļas atbilstību
Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam”.**

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima) 2000. gada 17. februārī pieņēma Valsts fondēto pensiju likumu (turpmāk – Fondēto pensiju likums), kas stājās spēkā 2001. gada 1. jūlijā. Fondēto pensiju

likums nosaka valsts fondēto pensiju shēmas (turpmāk — fondēto pensiju shēma) izveidošanas un darbības vispārējos principus, līdzekļu iemaksāšanas, administrēšanas, pārvaldīšanas, ieguldīšanas un izmaksāšanas noteikumus, kā arī valsts uzraudzību pār šīm darbībām.

Fondēto pensiju likuma 4. panta pirmā daļa sākotnēji noteica:

„Iemaksas fondēto pensiju shēmā ir daļa no iemaksām valsts pensiju apdrošināšanai.”

2010. gada 20. decembrī Saeima budžeta likumprojektu paketes ietvaros pieņēma likumu „Grozījumi Valsts fondēto pensiju likumā”, kas stājās spēkā 2011. gada 1. janvārī. Ar šo likumu Fondēto pensiju likuma 4. panta pirmā daļa tika izteikta šādā redakcijā:

„Iemaksas fondēto pensiju shēmā ir daļa no faktiski veiktajām iemaksām valsts pensiju apdrošināšanai.”

2011. gada 20. decembrī Satversmes tiesa pasludināja spriedumu lietā Nr. 2011-03-01 „Par likuma „Par valsts sociālo apdrošināšanu” 5. panta ceturtās daļas un 21. panta 2.¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam” (turpmāk – Spriedums lietā Nr. 2011-03-01), kurā secināja: lietā apstrīdētās normas, kas paredz personai tiesības uz noteiktiem sociālās apdrošināšanas pakalpojumiem vienīgi tad, ja faktiski ir veiktas valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (turpmāk – sociālās apdrošināšanas iemaksas), atbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. un 109. pantam.

2. Pieteikuma iesniedzējs – divdesmit 10. Saeimas deputāti – uzskata, ka Satversmes 1. un 109. pantam neatbilst Fondēto pensiju likuma 4. panta pirmā daļa (turpmāk – apstrīdētā norma).

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka no Satversmes 1. panta izriet vairāki tiesību pamatprincipi: tiesiskās paļāvības princips, sociālas valsts princips un sociālās solidaritātes princips. Likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, esot pārkāpis šos principus.

Sociālās apdrošināšanas attiecības rodoties uz likuma pamata vienlaikus ar darba attiecību izveidošanos. Darba ņēmējs sociālās apdrošināšanas iemaksas veicot ar darba devēja starpniecību, proti, darba devējs aprēķinot un iemaksājot sociālās apdrošināšanas speciālajā budžetā (turpmāk arī – speciālais budžets) gan darba devēja, gan darba ņēmēja

sociālās apdrošināšanas iemaksu daļu. Turklāt vērā ņemams esot tas, ka sociālās apdrošināšanas iemaksas ir nodoklis.

Pēc Pieteikuma iesniedzēja domām, sociālajai apdrošināšanai pakļauto personu tiesības nedrīkstot saistīt ar to, vai cita persona – darba devējs – ir vai nav pienācīgi pildījusi likumā noteiktos pienākumus. Tieši valstij, nevis darba ņēmējam esot pienākums nodrošināt, lai darba devējs veiktu sociālās apdrošināšanas iemaksas.

Personai esot tiesības paļauties uz to, ka visas valsts institūcijas ievēros likumus, proti, valsts institūcijas nodrošinās sociālās apdrošināšanas iemaksu iekasēšanu. Valsts ieņēmumu dienestam kā šā nodokļa administrētājam esot pietiekami plašas pilnvaras, lai kontrolētu nodokļu maksāšanu, veiktu piedziņas bezstrīdus kārtībā, sniegtu prasības tiesā, piemērotu administratīvās sankcijas. Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, jau iepriekš esot pieļāvis iespēju, ka darba devējs varētu nepildīt nodokļu maksāšanas pienākumu.

Vērtējot apstrīdēto normu Satversmes 109. panta aspektā, esot jāņem vērā, ka Latvijas pensiju sistēma balstās uz apdrošināšanas principu, proti, sociālās apdrošināšanas iemaksas veido katras personas pensijas kapitālu. Līdz ar to apstrīdētā norma noteiktai personu grupai liedzot tiesības uz sociālo nodrošinājumu. Tiesības uz sociālo nodrošinājumu esot pārkāptas ar to, ka valsts bez leģitīma mērķa grozījusi tiesisko regulējumu, kas konkretizē Satversmes 109. pantā noteiktās pamattiesības.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēja viedoklim un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 1. n 109. pantam.

No apstrīdētajā normā ietvertā principa izrietot, ka personas pensijas apmērs ir atkarīgs no faktiski veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām. Valsts vecuma pensijai veiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas veidojot personas pensijas kapitālu, kas tiek ņemts vērā, piešķirot vecuma pensiju. Ņemot vērā to, ka apstrīdētā norma esot saistīta ar likuma „Par valsts sociālo apdrošināšanu” 5. panta ceturtajā daļā ietverto regulējumu, Saeima atbildes rakstā sava viedokļa pamatojumam izmanto arī atsauces uz likuma „Par valsts sociālo apdrošināšanu” regulējumu un argumentus, kas pausti Satversmes tiesas lietā Nr. 2011-03-01.

Saeima vērš uzmanību arī uz to, ka likumprojekta „Grozījumi Valsts fondēto pensiju likumā” un ar šo likumprojektu saistītā likumprojekta „Grozījumi likumā „Par valsts sociālo apdrošināšanu”” anotācijā Ministru kabinets analizējis apstrīdētajā normā noteikto ierobežojumu atbilstību Satversmei, kā arī sniedzis apstrīdētās normas nepieciešamības pamatojumu.

Apstrīdētā norma ļaujot nodrošināt papildu finanšu līdzekļus sociālā budžeta deficīta segšanai 2011. gadā un veicinot sociālās apdrošināšanas sistēmas darbību, lai ilgtermiņā garantētu pilnvērtīgu valsts sociālās apdrošināšanas pakalpojumu sniegšanu personām. Šajā sakarā esot jāņem vērā, ka 2011. gada beigās atbilstoši 2011. gada ieņēmumu un izdevumu prognozēm speciālā budžeta finanšu rezerves samazināsies līdz apmēram 400 miljoniem latu. Līdz ar to bijis nepieciešams līdzsvarot šā budžeta izdevumus un ienākumus.

Sociālās apdrošināšanas iemaksas fondēto pensiju shēmā atbilstoši normatīvajiem aktiem kļūstot par fondēto pensiju shēmas dalībnieku pensijas kapitālu, kurš netiekot ieskaitīts speciālā budžeta ieņēmumos. Atbilstoši Fondēto pensiju likuma 5. pantam katram fondēto pensiju shēmas dalībniekam uzkrātais pensijas kapitāls tiekot aprēķināts un reģistrēts fondēto pensiju shēmas dalībnieka kontā. Nosakot, ka pensiju apdrošināšanā tiek ņemtas vērā tikai faktiski veiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas, samazinātos pensiju otrajā līmenī veikto pārskaitījumu apmērs un speciālā budžeta izdevumi (2011. gadā – par 4,5 miljoniem latu, 2012. gadā – par 6,9 miljoniem latu, bet 2013. gadā – par 16,6 miljoniem latu).

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam ierobežojumam esot leģitīms mērķis, proti, aizsargāt ne tikai speciālā budžeta intereses, bet arī Satversmes 116. pantā minētās konstitucionālās vērtības – citu cilvēku tiesības, ņemot vērā valsts pienākumu arī nākotnē nodrošināt gan valsts pensiju izmaksāšanu, gan citu sociālās drošības sistēmas ietvaros piešķirto pakalpojumu sniegšanu.

Saeima uzskata, ka apstrīdētā norma nenonāk pretrunā ar personas konstitucionālo pienākumu maksāt nodokļus. Tieši pretēji – tā nodrošinot labāku šā pienākuma apzināšanos un tiesisko apziņu kopumā. Tajā pašā laikā Saeima vērš uzmanību uz to, ka valsts neesot sevi atbrīvojusi no atbildības, bet gan aktīvi darbojoties, lai novērstu darba ņēmēju sociālās

aizsargātības līmeņa nepamatotu samazināšanu, darba devējam neievērojot normatīvos aktus.

Saeima lūdz atzīt Fondēto pensiju likuma 4. panta pirmo daļu par atbilstošu Satversmes 1. un 109. pantam.

Secinājumu daļa

4. Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību tiesiskās paļāvības principam, kas izriet no Satversmes 1. panta. Tāpat Pieteikuma iesniedzējs lūdz izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību sociāli atbildīgas valsts principam, kas izriet no Satversmē garantēto sociālo tiesību kopuma, kā arī Satversmes 109. pantā nostiprinātajām tiesībām uz sociālo nodrošinājumu.

Apstrīdētā norma paredz, ka iemaksas fondēto pensiju shēmā ir daļa no faktiski veiktajām iemaksām valsts pensiju apdrošināšanai. No tā izriet, ka pensiju kapitāls tiek uzskaitīts un uzkrāts, vadoties no faktiski veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām, proti, saskaņā ar faktisko sociālās apdrošināšanas iemaksu kārtību.

Satversmes tiesa jau ir vērtējusi faktisko sociālās apdrošināšanas iemaksu kārtības atbilstību Satversmei. Satversmes tiesa Spriedumā lietā Nr. 2011-03-01 secināja: „Likumdevējs, ieviešot faktisko sociālās apdrošināšanas iemaksu kārtību, ir ievērojis no Satversmes izrietošos principus un rīkojies savas rīcības brīvības ietvaros” (*Satversmes tiesas 2011. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 24. punkts*). Līdz ar to Spriedumā lietā Nr. 2011-03-01 izdarītie secinājumi par faktisko sociālās apdrošināšanas iemaksu kārtību ir vienlīdz attiecināmi arī uz apstrīdētajā normā ietverto regulējumu.

5. Satversmes 109. pants nosaka: „Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos.”

Sociālo tiesību īpašais raksturs nosaka arī tiesu varas kontroles robežas šajā jomā. Kritēriji, pēc kuriem vērtējama tiesību normas atbilstība pamattiesībām uz sociālo nodrošinājumu, var atšķirties atkarībā no tā, vai

konkrētā norma ierobežo personai piešķirtās tiesības vai arī nosaka valsts pozitīvo pienākumu izpildi.

Satversmes 109. pantā nav reglamentēti pensiju sistēmas noteikumi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 25. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-11-0106 secinājumu daļas 1. punktu*). Līdz ar to pensiju sistēmas uzbūves un darbības principi ir likumdošanas ceļā izlemjams jautājums, proti, likumdevējs ir tiesīgs sociālo tiesību saturu konkretizēt likumos.

Likumdevējs, izstrādājot faktisko sociālās apdrošināšanas iemaksu kārtību, nav ierobežojis personas pamattiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā, jo tiesības uz pensijas izmaksu tādā apmērā, kādā persona līdzdarbojusies pensijas kapitāla uzkrāšanā, saglabājas neatkarīgi no tā, kādā kārtībā ir uzskaitītas veiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas un kurā pensiju sistēmas līmenī tās veiktas. Tādēļ apstrīdētā norma nav uzskatāma par ierobežojumu tiesībām uz sociālo nodrošinājumu. Apstrīdētā norma neskar arī valsts pozitīvo pienākumu izveidot un uzturēt sistēmu, kas vērsta uz pensionēšanās vecumu sasniegušo personu sociālo un ekonomisko aizsardzību. Izskatāmajā lietā tiesības uz sociālo nodrošinājumu vismaz minimālajā līmenī netiek skartas.

Satversmes tiesa jau ir norādījusi, ka Satversmes 109. pants neliedz likumdevējam mainīt izveidoto sociālās drošības sistēmu, proti, likumdevējs var izvēlēties citus risinājumus noteiktu sociālo problēmu risināšanai (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 21. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2009-86-01 10. punktu*).

Likumdevēja lēmumiem par sociālo tiesību īstenošanu nozīmīga ir to politiskā dimensija, proti, lēmumi šajā jomā tiek pieņemti, vadoties ne tik daudz no juridiskiem, bet vairāk no politiskiem apsvērumiem (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 25. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-11-0106 secinājumu daļas 1. punktu un 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 16. punktu*).

Tomēr arī politiskus lēmumus ierobežo Satversme, tāpēc likumdevēja rīcības brīvības apjomam, pieņemot lēmumus sociālo tiesību jomā, ir jāatbilst Satversmes normām un principiem. Līdz ar to izskatāmās lietas ietvaros ir jāpārbauda:

1) vai likumdevējs, izmantojot savu rīcības brīvību, ir rīkojies tiesiski, proti, atbilstoši Satversmes normām un principiem, un vai pensiju sistēmas darbības noteikumi mainīti ar pienācīgu pamatojumu, proti, vai

konkrētais regulējums ir vērsts uz sabiedrībai nozīmīgu interešu īstenošanu un konstitucionāli nozīmīgu vērtību aizsardzību;

2) vai ir ievērots tiesiskās paļāvības princips un sociāli atbildīgas valsts princips.

6. Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka, izvērtējot tiesību normu atbilstību tiem tiesību principiem, kas izriet no Satversmes 1. pantā noteiktajām valsts konstitucionālajām pamatvērtībām, jāņem vērā, ka šo principu izpausme dažādās tiesību jomās var atšķirties (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 15.2. un 15.3. punktu un 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 21. punktu*).

Ja vienlaikus apstrīdēta kādas sociālo tiesību jomā izdotas normas atbilstība gan no Satversmes 1. panta izrietošajiem principiem, gan arī Satversmes 109. pantam, atbilstība Satversmes 1. pantam parasti tiek vērtēta kopsakarā ar Satversmes 109. pantu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 1. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-21-01 13. punktu, 2011. gada 10. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-18-01 9. punktu un 2011. gada 18. februāra sprieduma lietā Nr. 2010-29-01 17. punktu*).

Līdz ar to apstrīdētās normas atbilstība tiesiskās paļāvības principam un sociāli atbildīgas valsts principam vērtējama kopsakarā ar Satversmes 109. pantu.

7. Fondēto pensiju shēma ir daļa no Latvijā izveidotās pensiju sistēmas, kas, nepalielinot kopējo vecuma pensijām paredzēto iemaksu apmēru, dod personai iespēju uzkrāt papildu pensijas kapitālu, daļu no sociālās apdrošināšanas iemaksām ieguldot finanšu instrumentos.

Pensiju sistēmas trīs līmeņi ir vienotas sistēmas elementi, kuri cits citu papildina un attiecīgi ietekmē. Sistēmas ietvaros tiek nodrošināti adekvāti ienākumi, kas neuzliek pārlieku apgrūtinājumu nākamajām paaudzēm, tajā pašā laikā nodrošinot taisnīgumu un solidaritāti, kā arī iespēju reaģēt uz mainīgajām indivīdu un sabiedrības vajadzībām (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 24. punktu*).

Latvijā izveidotā pensiju sistēma balstās uz to, ka sociālās apdrošināšanas iemaksas ir personas ilgtermiņa ieguldījums, kas tai garantē

sociālo nodrošinājumu nākotnē. Turklāt pensiju sistēmai ir raksturīgs tāds aspekts kā personas līdzdarbība visā nodarbinātības periodā. Līdz ar to persona Satversmes 109. pantā paredzētās tiesības var pilnvērtīgi izmantot tad, ja tā līdzdarbojusies pensiju sistēmā. Tādā gadījumā valsts vecuma pensijas apmērs ir proporcionāls veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām.

Tā kā Latvijā tiek piedāvāti fondēto pensiju plāni bez garantētām ienesīguma likmēm, personām šajā pensiju sistēmas līmenī nav garantētas tiesības uz noteiktu valsts vecuma pensijas pieaugumu nākotnē. Proti, fondēto pensiju shēmas ienesīgums ir tieši atkarīgs no ieguldījumu fondu tirgus tendencēm. Svārstības kā vietējos, tā arī pasaules fondu tirgos tiešā veidā ietekmē nākotnē sagaidāmās pensijas lielumu. Ar pensiju plāna ieguldījumiem saistītos riskus uzņemas paši pensiju plāna dalībnieki, izvēloties pensiju shēmas pārvaldītāju (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 1. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-21-01 18. punktu*).

Tātad pensiju sistēma kopumā un it sevišķi fondēto pensiju shēma nodrošina to, ka personas pensijas apmērs būs taisnīgs – proporcionāls veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām – un atkarīgs no personas līdzdalības pensijas kapitāla veidošanā.

8. Lai izvērtētu, vai likumdevējs, mainot pensiju sistēmas darbības noteikumus, ir rīkojies tiesiski, Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai likumdevējs ir rīkojies parlamentārās procedūras ietvaros, proti, vai apstrīdētā norma uzskatāma par pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu un vai likumdevējs, reglamentējot sociālās tiesības, ir ievērojis vispārējos tiesību principus, tostarp pensiju sistēmas darbības pamatprincipus.

Satversmes tiesa Spriedumā lietā Nr. 2011-03-01, atzīstot to, ka lietā apstrīdētās normas ir pieņemtas atbilstoši Satversmei, jau vērsa Saeimas uzmanību uz to, ka valsts budžeta likuma paketes ietvaros nav pieļaujams reglamentēt tādus jautājumus, kas neattiecas uz saimniecisko gadu. Turklāt tas, ka būtisku argumentu izvērtēšana nav atspoguļota komisijas sēdes protokolā, liedz gūt pilnvērtīgu priekšstatu par komisijas sēdes gaitu un lēmumiem (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 18. punktu*). Saeima atbildes rakstā nav norādījusi un no lietas materiāliem arī neizriet, ka attiecībā uz apstrīdētās normas pieņemšanu Saeima būtu rīkojusies citādi, proti, apsvērusi to, vai šāds

likumprojekts ir iekļaujams valsts budžeta likuma paketē. Arī atbildīgās Saeimas komisijas – Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas – sēdes protokols neatspoguļo argumentus, kas bijuši pamatā apstrīdētās normas pieņemšanai (*sk. lietas materiālu 41.–51. lpp.*). Tomēr Satversmes tiesa Spriedumā lietā Nr. 2011-03-01 secināja, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas pienācīgā procesuālā kārtībā.

Līdz ar to šīs lietas ietvaros nav nepieciešams atkārtoti vērtēt apstrīdētās normas pieņemšanas procesu.

9. Saeima norāda, ka apstrīdētajai normai ir divi savstarpēji saistīti mērķi – sabalansēt speciālā budžeta ieņēmumus un izdevumus un īstenot citu personu tiesības uz sociālo nodrošinājumu, garantējot, ka šīs tiesības būs realizējamas arī nākotnē.

Satversmes tiesa jau iepriekš par tiesiski nozīmīgu apsvērumu sociālo tiesību jomā ir atzinusi mērķi sabalansēt valsts pensiju speciālā budžeta ieņēmumu un izdevumu daļas. Sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta līdzsvarošana uzskatāma par pamatu šā budžeta ilgtspējas garantēšanai, tādēļ ir būtiski izvairīties no deficīta veidošanās speciālajā budžetā, kā arī nodrošināt to, lai pensiju izmaksas būtu iespējamās arī nākotnē, kad demogrāfiskais stāvoklis, iespējams, būs citāds (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 11. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-08-01 8. punktu*).

Fondēto pensiju shēmas darbības pamatā ir ilgtermiņa demogrāfisko un ekonomisko rādītāju prognozes. Jau izstrādājot fondēto pensiju shēmas koncepciju, tika pieļauts, ka tās darbības laikā nāksies koriģēt sākotnējās ekonomiskās un demogrāfiskās prognozes un vienlaikus mainīt shēmas darbības nosacījumus (*sk. lietas materiālu 52.–62. lpp.*).

Eiropas Komisija secinājusi, ka sabiedrības straujā novecošanās varētu skart arī fondēto pensiju shēmu. Sabiedrībā, kas noveco, samazinās ekonomikas izaugsmes temps, tas nozīmē, ka samazināsies ienākuma apjoms, un šī samazināšanās varētu skart arī finanšu aktīvu cenas. Šāds potenciāls pensiju fonda ieguldījumu ienesīguma kritums var izraisīt iemaksu paaugstināšanos, pensionēšanās pabalstu samazināšanos, straujāku kapitāla aizplūšanu uz jaunizveidotiem tirgiem vai pastiprinātu riska uzņemšanos. Pensiju sistēmas ilgtspējas nodrošināšanai ieviesto risinājumu rezultātā ir palielinājusies un turpmāk būs vēl lielāka katras personas

atbildība par pensiju sistēmas darbības rezultātiem [sk. *European Commission Green Paper – towards adequate, sustainable and safe European pension systems, SEC(2010)830, Brussels, 7 July, 2010, pp. 4–5*].

Ja darba devējs faktiski nav veicis sociālās apdrošināšanas iemaksas par darba ņēmēju un ja darba ņēmējs ir reģistrēts fondēto pensiju shēmā, tad tālab, lai nodrošinātu valsts fondēto pensiju shēmā reālas naudas summas reģistrēšanu un nodošanu līdzekļu pārvaldītājiem, tiek izmantoti pensiju sistēmas pirmā līmeņa līdzekļi. Rezultātā samazinās speciālā budžeta līdzekļi un palielinās šā budžeta finansiālais deficīts.

Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras (turpmāk – VSAA) apkopotā informācija liecina, ka 2010. gadā fondēto pensiju shēmā izdarītas sociālās apdrošināšanas iemaksas 66,4 miljonu latu apmērā (sk. *VSAA pārskatu par valsts fondēto pensiju shēmas darbību 2010. gadā <http://www.vsaa.lv/lv/pakalpojumi/stradajosajiem/2-pensiju-limenis/parskati-par-valsts-fondeto-pensiju-shemas-darbibu>, aplūkots 2012. gada 16. janvārī*). Savukārt Finanšu ministrija norādījusi: nosakot pāreju uz pensijas kapitāla uzskaiti un uzkrāšanu, ņemot vērā faktiski veiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas otrajā pensiju līmenī, tiek panākta pakāpeniska speciālā budžeta ieņēmumu un izdevumu sabalansēšana 2011. gadā un turpmākajos gados, tādējādi samazinot speciālā budžeta finansiālo deficītu (sk. *lietas materiālu 63.–67. lpp.*).

Satversmes tiesai nav pamata apšaubīt to, ka ar apstrīdēto normu ir mazināts ekonomiskās krīzes un demogrāfiskās situācijas radītais pensiju sistēmas apdraudējums.

Apstrīdētā norma ir vērsta uz pensiju sistēmas ilgtspējas nodrošināšanu, līdzsvarojot speciālā budžeta ieņēmumus un izdevumus, un līdz ar to arī uz sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzību.

Apstrīdētā norma pieņemta gan sabiedrībai nozīmīgu interešu, gan konstitucionālo vērtību aizsardzības labad.

10. Pieteikumā pausts uzskats, ka apstrīdētā norma neatbilst no Satversmes 1. panta izrietošajam tiesiskās paļāvības principam. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka, ieviešot jauno regulējumu, tiek būtiski ietekmētas personas tiesības uz sociālo nodrošinājumu pēc pensionēšanās vecuma sasniegšanas. Nenosakot pārejas periodu jaunā regulējuma ieviešanai un

atceļot deklarēto sociālās apdrošināšanas iemaksu kārtību, tiekot pārkāpts Satversmes 1. pantā nostiprinātais tiesiskās paļāvības princips.

Tiesiskās paļāvības princips nozīmē, ka persona var paļauties uz to, ka tiesības un likumiskās intereses, kuras tā ir ieguvusi, tai vēlāk netiks atņemtas. Šā principa pamatā ir personas paļaušanās uz valsts tiesisku un konsekventu rīcību. Tā galvenais uzdevums ir aizsargāt personas tiesības gadījumos, kad normatīvā regulējuma grozījumu rezultātā notiek vai ir iespējama privātpersonu tiesiskā stāvokļa pasliktināšanās (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 21. punktu*). Taču tiesiskās paļāvības princips neizslēdz valsts iespēju grozīt pastāvošo tiesisko regulējumu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 1. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-21-01 19. punktu*). Tiesiskās paļāvības princips citastarp noteic arī to, ka personas reiz iegūtās tiesības nevar pastāvēt neierobežoti ilgi, proti, šis princips nedod pamatu ticēt, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 25. oktobra sprieduma lietā Nr. 2004-03-01 9.3. punktu*).

Apstrīdētā norma tika pieņemta 2010. gada 20. decembrī un stājās spēkā 2011. gada 1. janvārī. Faktisko sociālās apdrošināšanas iemaksu kārtība tika attiecināta uz nākotnē veicamām sociālās apdrošināšanas iemaksām. Apstrīdētā norma neietekmē tās sociālās apdrošināšanas iemaksas, kas bija veiktas saskaņā ar deklarēto sociālās apdrošināšanas iemaksu kārtību, kā arī neparedz jaunus pienākumus privātpersonai. Līdz ar to likumdevējam šajā gadījumā nebija jānosaka pārejas periods, lai personas varētu pielāgoties jaunajai kārtībai.

Apstrīdētā norma neskar tiesiskās paļāvības principu, tādēļ nav nepieciešams izvērtēt tās atbilstību šim principam.

11. Izvērtējot apstrīdētās normas atbilstību sociāli atbildīgas valsts principam, par kritēriju kalpo tas, vai likumdevēja izraudzītais risinājums ir sociāli atbildīgs. Sociāli atbildīgs ir tāds risinājums, kura rezultātā atsevišķu personu tiesiskās intereses tiek saskaņotas ar visas sabiedrības interesēm. Sociāli atbildīgs risinājums šādos apstākļos var tikt balstīts uz to, ka vienlaikus ar izmaiņām normatīvajos aktos personai tiek paredzēta iespēja īstenot tās tiesības, ko valsts tai reiz piešķirusi, atbilstoši valsts

finansiālajām iespējām (sk. *Satversmes tiesas 2010. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2009-44-01 22. punktu*).

Satversmes tiesa jau secināja, ka faktisko sociālās apdrošināšanas iemaksu kārtība atbilst no Satversmes izrietošajiem principiem un nodrošina pensiju sistēmas ilgtspēju, jo nākamajām paaudzēm ir tiesības uz pensiju atbilstoši faktiski veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām (sk. *Satversmes tiesas 2011. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 24. punktu*).

Šajā lietā izvērtējamā apstrīdētā norma neparedz vispārēju valsts politikas maiņu attiecībā uz fondēto pensiju shēmas darbību, bet maina tajā iemaksājamo līdzekļu uzskaites kārtību. Turklāt apstrīdētā norma nedz atceļ darba devēja konstitucionālo pienākumu veikt likumā noteiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas, nedz atbrīvo likumdevēju no konstitucionālā pienākuma izveidot tādu mehānismu, lai izpildvara pienācīgi iekasētu sociālās apdrošināšanas iemaksas.

Tātad personai ir tiesības pieprasīt, lai darba devējs veic un valsts pienācīgā kārtībā iekasē sociālās apdrošināšanas iemaksas.

Vienlaikus personai ir nodrošināta efektīva iespēja saņemt informāciju par to, vai darba devējs pienācīgi veicis sociālās apdrošināšanas iemaksas. Proti, mājaslapas <http://www.manapensija.lv/> sadaļā „ieguldījumu plāni” katru darba dienu tiek publicēta informācija par ieguldījumu plānu neto aktīvu vērtībām, fondēto pensiju shēmas dalībnieku skaitu un ieguldījumu ienesīgumu dažādos periodos. Fondēto pensiju shēmas dalībnieks informāciju par savu individuālo kontu var saņemt jebkurā VSAA nodaļā, uzrādot personu apliecinošu dokumentu. Tāpat VSAA fondēto pensiju shēmas dalībniekam nodrošina iespēju elektroniski aplūkot ikgadējos konta izrakstus, paziņojumus par fondēto pensiju shēmas līdzekļu pārvaldītāja un ieguldījumu plāna maiņu, paziņojumus par pievienošanu fondēto pensiju shēmai tiem dalībniekiem, kuri ir pieteikušies pensiju pārvaldnieka uzturētajā internetbankā (sk. *VSAA sagatavoto pārskatu par valsts fondēto pensiju shēmas darbību 2011. gada 1. pusgadā* <http://www.vsaa.lv/lv/pakalpojumi/stradajosajiem/2-pensiju-limenis/parskati-par-valsts-fondeto-pensiju-shemas-darbibu>, aplūkots 2012. gada 16. janvārī).

Likumdevējs, ieviešot faktisko sociālās apdrošināšanas iemaksu kārtību, ir ievērojis sociāli atbildīgas valsts principu un veicis pasākumus

pensiju sistēmas stabilizēšanai, kā arī izveidojis pienācīgu mehānismu šīs kārtības īstenošanai.

Līdz ar to Fondēto pensiju likuma 4. panta pirmā daļa atbilst Satversmes 1. un 109. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a:

atzīt Valsts fondēto pensiju likuma 4. panta pirmo daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris